

Ajatuksia jyrkän teellä

KAROLIINA LUMMAA

Ihmisen toimintaa ja vaikutuksia luontoon kuvataan ympäristötutkimuksessa ja -journalismissa nousevin käyrin. Luonnonvarojen kulutusta, maankäyttöä, ilmakehän hiilidioksidipitoisuutta mutta yhtä lailla mannerten välisten lentojen, viestien ja viestimien sekä kemiallisten yhdisteiden kiihtyvää lisääntymistä todistamme oikeaan yläviistoon suunnattujen käyrien avulla. Jokainen ajattelemaan pysähtyvä tietää, että kasvulla on rajat ja nousu kääntyy laskuun, mutta miten ja millä seurauksilla – sitä kukaan ei tiedä. Nousevia käyriä voi katsoa ylös viettävinä jyrkän teellä. Ihmiset ovat rynnineet huipulle, iskeneet päkiänsä sen äärimmäiselle reunalle, ottaneet rivakasti vielä uuden askeleen tyhjään ja...

Vertaukseni ontuu. Vaikka monenlaisen tuotannon, kulutuksen ja päästämisen kiihtyvä kasvu on tosiasia, kaikki ihmiset eivät ole katastrofaalisia huippuja luoneet tai niille ehtineet. Ihmiset eivät myöskään ole keskenään samassa asemassa, kun puhutaan hidastamisen, kohtuullistamisen, pysähtymisen ja luopumisen välttämättömyydestä osana kestävyysmurrosta. Jotakin jyrkän teellä olon kuvasta kuitenkin minulle avautuu: hallitsemattomien pudotusten kauhut, yhä jaetumpi haluttomuus ottaa yhtäkään uutta harkitsematonta askelta, ehkä myös havainnot vilahtelevista olennoista, jotka osoittavat liikkeillään ja eleillään kohti piilossa olleita turvallisia reittejä alaspäin, Maata kohti.

Posthumanismi on tarkoittanut minulle ajattelun, lukemisen ja puhumisen maisemaa, jossa ihmisyyttä on voinut ajatella paitsi monikossa ihmisyyksinä myös ”erikossa” ei-ihmisyyksinä tai muina-kuin-ihmisyyksinä. Tällainen ajattelu tuottaa toisinaan ontologista sotkua, jota Kirsi Pauliina Kallio setvii tarkkanäköisesti puheenvuorossaan ”Ihmisen osa ekokriisin maailmassa”. Posthumanistisia ja uusmaterialistisia eli Kallion termein vitalistisia tutkimuksia vaivaa hänen mukaansa epäjohtomukaisuus tai suoranainen ristiriita ontologisessa perustassa. Kallion sanoin, ”[k]un tutkimuksen toteutus tai tavoitteet eivät asetukaan siististi uudenlaisen todellisuuskäsityksen piiriin tukeudutaan nopeasti tuttuihin hierarkioihin ja toimijuuksiin ristiriitaa perustelematta.”

Vitalististen tutkimusten ja teorioiden ongelmakohdiksi Kallio tunnistaa ihmisarvoon ja toimijuuteen liittyvät kysymykset, inhimillisen elämänpiirin avaamisen ei-inhimilliselle elämälle sekä kiinnostuksen puutteen luontoa kohtaan. Ihmisarvon ja ei-inhimillisen toimijuuden ongelmista on vitalististen tutkimusten ja teorioiden piirissä keskusteltu pitkään, ja olen Kallion kanssa samaa mieltä: ristiriitoja löytyy. Posthumanismi ei pääse eroon humanismista, eikä posthumanismissa mielestäni ole pitkään aikaan (jos koskaan) muusta ollutkaan kyse kuin tässä jännitteessä sinnittelystä. Ihmisyyys ja ihmisen toiminta on ihmisen katsomana erityistä – erityisempää kuin niiden lukuisten muiden, joita erikkoon voi lukeutua.

Kallion kritisoima muiden kuin ihmisten tunnistaminen osaksi ”ihmisten merkitysjärjestelmiä, yhteiskuntajärjestystä ja ylipäättään inhimillistä elämää” näyttäytyy minulle ainoana mielekkäänä suuntana ajatella yhteiskuntaa, sosiaalisia suhteita, taidetta – tai *ylipäättään inhimillistä elämää*. Mitä kulttuurin tai yhteiskunnan osa-aluetta katsonkin, näen siinä ei-inhimillisten olentojen vaikutukset. Kantani ei ole filosofisesti aukoton, enkä inhimillistämistäkään vältty. En ihmisenä voi muuta kuin kohdata muut oman ihmisyyteni kautta. Näissä aisteissa, kyvyissä ja kehollisissa ulottuvuuksissa olen olemassa, ja näistä käsin todistan muiden elämää ja olemista.

Eniten olen Kallion kanssa eri mieltä väittämästä, jonka mukaan vitalisteilta puuttuu kiinnostus luontoon. Hänen mukaansa vitalistisissa tutkimuksissa ”tieteellistä argumentaatiota käytään tyypillisesti varsin karkealla tasolla, valikoivin esimerkein ja – paradoksaalisesti – usein varsin ihmislähtöisin termein”. Eikö tutkimuksen tekeminen kuitenkin ole aina rajaamista, karkeistamista ja ihmislähtöistä toimintaa? Kallion mukaan vitalistinen (posthumanistinen ja uus-materialistinen) tutkimus ei pureudu lajeihin ja suhteisiin, jotka ovat ihmiselle hyödyttömiä, haitallisia tai vaikeasti havaittavia. Tämä ei ole pitänyt paikkaansa enää pitkään aikaan (Suomessa tai muualla), mutta mainitsen tässä esimerkkinä vain tuoreimman suomalaista humanistista ympäristötutkimusta sisältävän teoksen: Roger Norumin, Veera Kinnusen ja Niina Hämäläisen toimittaman artikkelikokoelman *Käänteet ja kierrot: Kulttuuriset ympäristömuutokset pohjoisessa* (2025). Teoksen artikkeleissa esiintyy esimerkiksi sinilevää, merimetsoja, punkkeja ja ihmisiä kohti hyökkääviä varikseja.

Ontologiaa ja ontologisointia koskevien kriittisten huomioiden lisäksi olen vaikuttanut Kallion tavasta lähestyä ihmistä kodittomana, kotiaan ontologialla rakentavana olentona. Kallio viittaa filosofi Helmuth Plessneriin (2019), mutta samanlaisen ajatuksen logoksesta ihmisen kotina on

esittänyt myös esimerkiksi kirjallisuudentutkija Robert Pogue Harrison teoksessaan *Forests: The Shadow of Civilization* (1992). Niin Plessner kuin Harrisonkin näkevät ihmisen kerta kaikkiaan erillisenä luonnosta, ja Kallio toteaa samassa hengessä, että

ihmisellä ei ole oikeutta vaatia paikkaa itsestään selvänä osana luontoa – sitä ei ole meille tarjolla. Elämä, jota olemme järjestelmällisesti riistäneet ja tuhonneet osana niin kutsutun sivilisaation kehitystä, ei sisällä vitalistisen tutkimuksen monin eri tavoin ehdottamaa ihmispositiivista ”osana kaikkeutta”.

Kuten vitalistisissa teorioissa on tapana ajatella, ontologia, epistemologia ja etiikka kietoutuvat toisiinsa, ja tätä kietoutumista havaitsen myös Kallion näkemyksessä. Luontoa tuhoava ihminen ei kuulu luontoon – ei ole oikeutettu siihen. Vitalistisessa ajattelussa asenne on usein päinvastainen: ihminen nimenomaan kuuluu kaiken aiheuttamansa tuhon, sotkun ja kärsimyksen keskelle. Myönnän, että ajatuksessa on ärsyttävä hyväosaisuuden ja etuoikeuksien ulottuvuus: kaltaiselleni akateemiselle valkoiselle keskiluokaiselle ihmiselle ajatustapa tarjoaa kutkuttavan metaforan, jolla ilmaisen ymmärtäväni ekokriisin ja syyllisyyteni siihen. Luonnon kärsimyksen keskellä pysyttelystä voi olla helppo kirjoittaa.

Tosiasiassa en voi koskaan ymmärtää, mistä kaikesta luonnossa on kyse, tuhoutuvana tai kukoistavana. En myöskään kokonaan ymmärrä ihmisyyttä, en omaani enkä toisten. Yritän työkseni tarkastella, mitä taiteessa ja kulttuurissa tapahtuu, kun planeetan elämää ylläpitävät järjestelmät alkavat hajoilla, ja todistan, kuinka ihmisen idea jatkaa samalla muuntumistaan. Ehkä tästä näkökulmastani en osaa huolestua vitalistisen ajattelun ongelmista. Minulle ne ovat elävä ja uutta luova vaihtoehto kaikissa ristiriitaisuuksissaan.

Tunnen kutsumusta Kallion ehdottamiin kodinrakennuspuuhiin, mutta löydän itseni jyrkänteeltä ja haluan sittenkin rakentaa vain vaujuja alas. ■